

ZMIENNOŚĆ MAKSYMALNYCH SPŁYWÓW JEDNOSTKOWYCH NA OBSZARZE SUDETÓW I PRZEDGÓRZA SUDECKIEGO

Mariusz Adynkiewicz-Piragas

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu

Wstęp

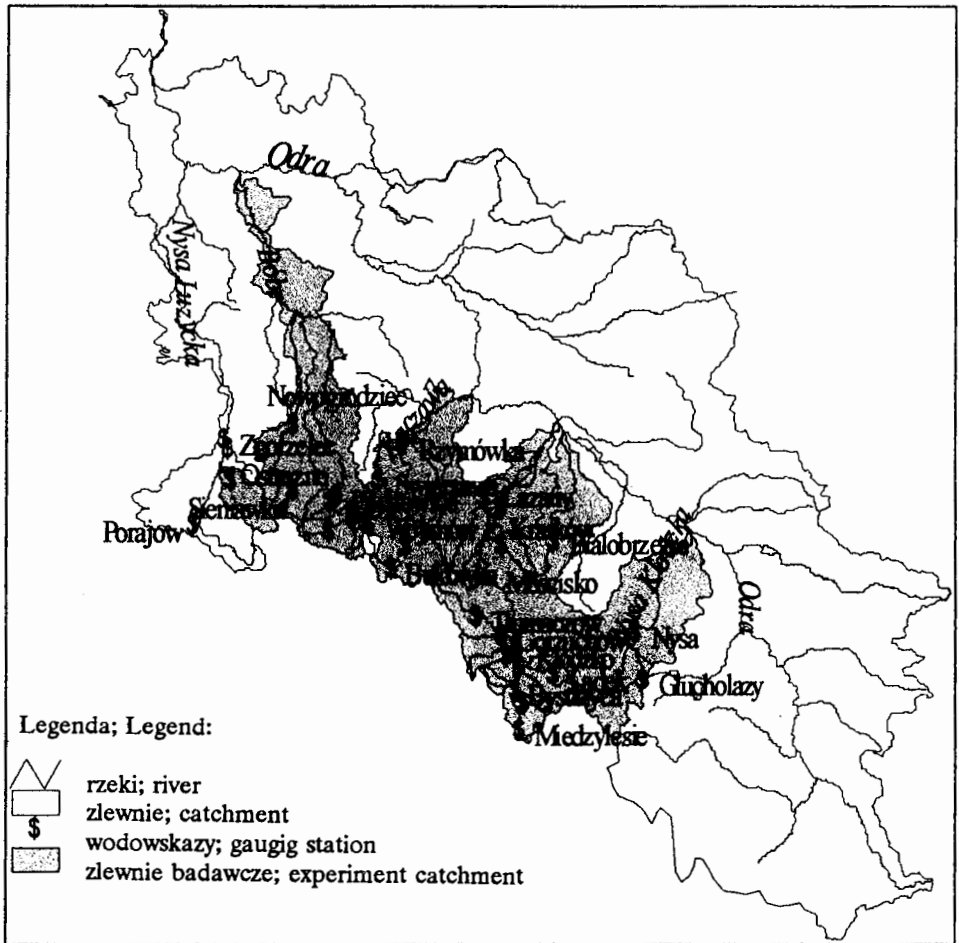
Erozja wodna wywołana jest ruchem wody, a zatem jest procesem hydrologicznym. Spływająca woda najpierw odrywa cząsteczki i transportuje je, a następnie osadza. Największe natężenie erozji wodnej występuje na stokach i zboczach terenów wyżynnych, górskich i podgórskich. Do czynników wpływających na natężenie erozji wodnej gleb zalicza się: rzeźbę terenu, warunki klimatyczno-hydrologiczne, rodzaj gleby i sposób użytkowania. Wpływ klimatu na natężenie erozji jest zróżnicowany i zależy od wielu czynników, a przede wszystkim związany jest z występowaniem stref klimatycznych. Oprócz zmienności klimatycznej do czynników potęgujących erozję wodną gleb zalicza się opady krótkotrwałe o dużym natężeniu. Erozją wodną zagrożone są przede wszystkim obszary charakteryzujące się znacznymi spadkami, do których należy również rejon Sudetów z Przedgórzem Sudeckim. Z chwilą pojawienia się w górach i na przedgórzu wielkiej wody letniej o prawdopodobieństwie wystąpienia 50% w zlewniach występuje zmywanie i rozmywanie gleb [PROCHAL 1987].

Celem pracy jest określenie potencjalnego zagrożenia erozyjnego spływami wielkich wód letnich ($q_{50\%}$) i stuletnich ($q_{1\%}$) na obszarze Sudetów.

Materiał i metody badań

Badaniami objęto 34 zlewnie cząstkowe położone w Sudetach i na Przedgórzu Sudeckim. Obejmują one górne odcinki zlewni: Nysy Kłodzkiej, Śleży, Bystrzy, Kaczawy, Bobru i Nysy Łużyckiej (rys. 1). Obszar ten charakteryzuje się powierzchnią silnie urzeźbioną o znacznie zróżnicowanych wysokościach od 350 do 1602 m n.p.m. Średnie sumy roczne opadów w poszczególnych zlewniach wahają się od 1400 mm do 600 mm, a w półroczu letnim od 700 mm do 380 mm. Są to zlewnie górskie i podgórskie, urozmaicone pod względem ukształtowania powierzchni terenu, gdzie występują powodzie letnie.

Analizie poddano zlewnie o powierzchniach od 35,1 km² do 1609 km², gdzie średnie spadki w zlewniach wahają się od 0,67% do 14,5%. Charakterystyczne parametry fizjograficzne badanych zlewni zestawiono w tabeli 1.

Rys. 1. Lokalizacja wybranych posterunków wodowskazowych

Fig. 1. Location of the selected gauging stations

Prawdopodobieństwo przewyższenia przepływów maksymalnych zwyczajnej wody letniej ($WQ_{50\%}$) i wody stuletniej ($WQ_{1\%}$) obliczono w 34 przekrojach wodowskazowych, dla których dysponowano 30-letnimi ciągami historycznymi (1971–2000). Parametry rozkładu przepływów maksymalnych estymowano metodą największej wiarygodności. Oszacowanie parametrów rozkładu polegało na znalezieniu takiego układu wartości, przy którym prawdopodobieństwo zaobserwowania posiadanej próby losowej jest największe [BYCZKOWSKI 1996]. Dla otrzymanych niesprzecznych funkcji rozkładów prawdopodobieństwa obliczono kryteria informacyjne, Akaike, które jest miarą dopasowania funkcji rozkładu do danych obserwacyjnych [OLEARCZYK 2001; OZGA-ZIELIŃSKA i in. 1999; RADZUK i in. 2000]. Dla obliczonych wartości maksymalnych przepływów letnich $p = 50\%$ i rocznych $p = 1\%$ obliczono spływy jednostkowe.

Tabela 1; Table 1

Charakterystyczne parametry zlewni czastkowych
The characteristic parameters of subcatchments

L-p. No.	Rzeka; River	Wodowskaz Gauging station	Region geograficzny Geographical region	km biegu rzeki Course of the river	Powierzchnia zlewni Catchment area (km ²)	Szerokość zlewni Width (km)	Sredni spadek zlewni Mean slope of catchment (%)
1.	Nysa Kłodzka	Międzylesie	Sudety Środkowe	167,0	49,7	3,38	7,788
		Bystrzyca Kł.		147,8	260	7,67	3,952
		Kłodzko		127,4	1084	19,96	2,106
		Nysa	Przedgórze Sudeckie	60,5	3276	27,03	1,390
2.	Wilczy Potok	Wilkanów	Sudety Środkowe	5,2	35,1	2,83	14,469
3.	Bystrzyca	Bystrzyca Kł.	Sudety Środkowe	0,4	64	3,18	6,005
4.	Biała Łądecka	Łądek Zdrój	Sudety Wschodnie	72,4	166	5,72	5,429
		Żelazno		4,9	305	6,56	4,600
5.	Bystrzyca Duszn.	Szalejów Dol.	Sudety Środkowe	3,8	175	5,99	4,348
6.	Ścinawka	Tłumaczów		23,6	256	6,67	2,368
		Gorzuchów		8,2	511	9,52	1,883
7.	Biała Głuchowska	Głucholazy	Sudety Wschodnie	18,6	283	7,80	4,452
8.	Ślęza	Białobrzezie	Przedgórze Sudeckie	55,0	181	7,67	1,565
9.	Bystrzyca	Kraśków		50,7	683	15,35	1,966
10.	Piława	Mościsko		22,8	291	12,93	0,670
11.	Strzegomka	Łażany		37,6	356	9,60	2,208
		Świerzawa		Pogórze Zachodnio-sudeckie	66,3	134	7,61
12.	Kaczawa	Rzymówka	40,3		314	7,20	2,251
13.	Bóbr	Bukówka	Sudety Zachodnie	262,9	58,5	6,88	8,922
		Kamienna Góra		248,0	190	8,05	5,470
		Wojanów		218,0	535	9,98	3,635
		Jelenia Góra		205,1	1049	15,77	2,679
		Pilchowice		191,9	1209	15,17	2,736
14.	Łomnica	Łomnica		0,4	118	6,02	8,096
15.	Kamienna	Piechowice	Pogórze Zachodnio-sudeckie	14,4	99,2	5,51	7,587
		Jelenia Góra		1,6	255	8,33	5,097
16.	Kamienica	Barcinek		3,8	97,2	5,75	2,315
17.	Kwisa	Nowogrodzic		56,2	736	10,42	1,338
18.	Czarny Potok	Mirsk		0,2	55,9	4,02	2,956
19.	Nysa Łużycka	Porajów	Pogórze Zachodnio-sudeckie	197,6	375	6,92	3,320
		Sieniawka		194,2	687	11,93	2,482
		Zgorzelec		151,4	1609	16,03	1,746
20.	Witka	Ostróżno		10,2	268	6,43	4,730
21.	Czerwona Woda	Zgorzelec-Ujazd			2,0	128	5,74

W pracy podjęto również próbę skorelowania przepływów o zadanym prawdopodobieństwie przewyższenia z powierzchnią zlewni (A). Wykorzystano w tym celu związki regresyjne. Zastosowano regresję liniową, a siłę tego związku wyrażono współczynnikiem korelacji [BYCZKOWSKI 1996; RADZUK i in. 2000].

Wyniki

Maksymalne spływy jednostkowe na badanym obszarze wykazują znaczną zmienność w badanym wieloleciu (1971–2000). Na obszarze Sudetów Środkowych i Wschodnich – dorzecze Nysy Kłodzkiej – najwyższe wartości obliczono w przekroju Wilkanów na Wilczce ($4274 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$, $A = 35,1 \text{ km}^2$, 1997 r). Wartości powyżej $1000 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ obliczono dla roku 1977 na Wilczce w przekroju Wilkanów i w Żelaznie na Białej Łądeckiej ($A = 305 \text{ km}^2$). W pozostałych latach wahały się od 10 do $600 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$. W Sudetach Zachodnich obejmujących górne dorzecze Bobru największe spływy jednostkowe obliczono dla roku 1997 z maksimum w przekroju Piechowice na Kamiennej ($1058 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$, $A = 1209 \text{ km}^2$). Nieznacznie niższe spływy jednostkowe obliczono dla roku 1981 – $976 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ (Barcinek na Kamienicy, $A = 97,2 \text{ km}^2$) i dla roku 1977 – $940 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ (Piechowice na Kamiennej). Natomiast w wieloleciu przyjmowały wartości od 30 do $600 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$. Na Przedgórzu Sudeckim w górnym biegu Bystrzycy maksymalne spływy jednostkowe $> 300 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ obliczono dla roku 1997 z maksimum w Kraskowie ($350 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$, $A = 683 \text{ km}^2$), a powyżej $2250 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ dla lat 1977 i 1979. Natomiast w zlewni Ślęzy do przekroju Białobrzecze ($A = 181 \text{ km}^2$) największe wartości spływów ($> 100 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$) obliczono w latach 1977, 1979 i 1980. W wieloleciu przeważnie kształtowały się w granicach od 10 do $150 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$. Dla Pogórza Zachodnosudeckiego obejmującego zlewnię Kwisy do przekroju Nowogrodzic i zlewnię górnej Nysy Łużyckiej obliczono maksymalne spływy w roku 1981 ($607 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ Nowogrodzic, $A = 736 \text{ km}^2$ i $560 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ Sieniawka, $A = 687 \text{ km}^2$) i w roku 1971 – $519 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ w przekroju Zgorzelec Ujazd ($A = 128 \text{ km}^2$). W latach 1997 i 1977 w przekroju Ostróżno ($A = 268 \text{ km}^2$) na Nysie Łużyckiej obliczono spływy nieco wyższe od $400 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$. W pozostałych latach badanego wielolecia wahały się od 20 do $300 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$.

Maksymalne spływy wód letnich w większości analizowanych przekrojów pokrywały się z maksymalnymi rocznymi spływami jednostkowymi.

Na podstawie ciągów rozdzielczych maksymalnych przepływów wód letnich obliczono prawdopodobieństwo wystąpienia przepływu zwyczajnej wielkiej wody ($WQ_{50\%}$) i na podstawie ciągów rozdzielczych maksymalnych przepływów rocznych obliczono prawdopodobieństwo wystąpienia wody stuletniej ($WQ_{1\%}$), (tab. 2). Wśród badanych rozkładów dominował rozkład log – normalny.

Spływy jednostkowe zwyczajnej wielkiej wody letniej ($q_{50\%}$) w Sudetach Środkowych i Wschodnich (zlewnia Nysy Kłodzkiej) mogą osiągnąć przy zlewni mniejszej od 100 km^2 od 61 (Bystrzyca Kłodzka na Bystrzycy) do $93 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ (Wilkanów). W zlewniach o powierzchni od 100 do 300 km^2 spływy kształtowały się w granicach od 51 (Tłumaczów) do $174 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ (Bystrzyca Kłodzka na Nysie Kł.). Dla zlewni zajmujących powierzchnie $> 500 \text{ km}^2$ spływy jednostkowe maleją i wahają się od 41 (Gorzuchów) do $79 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ (Kłodzko). W Sudetach Zachodnich na terenie zlewni poniżej 100 km^2 spływy zwyczajnej wody letniej kształtowały się od 79 (Bukówka) do $339 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$ (Piechowice).

Tabela 2; Table 2

Maksymalne prawdopodobne
spływy jednostkowe w wieloletniu 1971–2000

Maximum probability surface runoff from the period of 1971–2000

Rzeka; River	Wodowskaz Gauging station	Region geograficzny Geographical region	A km ²	WQ _{L50%}	q _{L50%}	WQ _{1%}	q _{1%}
Nysa Kłodzka	Międzylesie	Sudety Środkowe	49,7	4,29	86	64,560	1299
	Bystrzyca Kł.		260	45,11	174	385,230	1482
	Kłodzko		1084	85,12	79	1102,290	1017
	Nysa	Przedgórze Sudeckie	3276	85,38	26	658,650	201
Wilczy Potok	Wilkanów	Sudety Środkowe	35,1	3,25	93	111,110	3166
Bystrzyca	Bystrzyca Kł.		64	3,91	61	52,220	816
Biała Łądecka	Łądek Zdrój	Sudety Wschodnie	166	28,0	168	228,030	1374
	Żelazno		305	29,88	98	595,350	1952
Bystrzyca Duszn.	Szalejów Dol.	Sudety Środkowe	175	19,47	111	196,180	1121
Ścinawka	Thumaczów		256	12,97	51	261,010	1020
	Gorzuchów		511	21,08	41	310,660	608
Biała Głuchołaska	Głuchołazy	Sudety Wschodnie	283	43,63	154	551,090	1947
Słęża	Białobrzecze	Przedgórze Sudeckie	181	4,37	24	35,094	194
Bystrzyca	Kraśków		683	21,16	31	379,240	555
Piława	Mościsko		291	16,14	55	125,730	432
Strzegomka	Łazany		356	9,67	27	465,720	1308
Kaczawa	Świerzawa	Pogórze Zachodniosude- ckie	134	11,06	83	108,350	809
	Rzymówka		314	16,14	51	204,920	653
Bóbr	Bukówka	Sudety Zachodnie	58,5	4,61	79	62,67	1071
	Kamienna Góra		190	17,1	90	168,080	885
	Wojanów		535	38,57	72	254,320	475
	Jelenia Góra		1049	82,43	79	559,680	534
	Pilchowice		1209	61,92	51	482,700	399
Łomnica	Łomnica		118	18,07	153	93,870	796
Kamienna	Piechowice		99,2	33,61	339	106,660	1075
	Jelenia Góra		255	43,84	172	156,210	613
Kamienica	Barcinek		97,2	11,08	114	191,670	1972
Kwisa	Nowogrodziec		736	43,17	59	387,320	526
Czarny Potok	Mirsk		55,9	13,27	237	128,980	2307
Nysa Łużycka	Porajów	Pogórze Zachodniosu- deckie	375	46,43	124	138,970	371
	Sieniawka		687	55,1	80	342,010	498
	Zgorzelec		1609	17,42	11	588,030	365
Witka	Ostróżno		268	53,47	200	151,290	565
Czerwona Woda	Zgorzelec-Ujazd		128	5,69	44	118,460	925

Na terenie zlewni o powierzchni od 100 do 300 km² spływ wynosił od 90 (Kamienna Góra) do 172 dm³·s⁻¹·km⁻² (Jelenia Góra na Kamiennej), a w zlewniach > 500 km² od 51 (Pilchowice) do 79 (Jelenia Góra na Bobrze). Na Przedgórzu Sudeckim w zlewniach od 100 do 300 km² spływy jednostkowe o p = 50% kształtują się od 24 (Białobrzezie) do 55 dm³·s⁻¹·km⁻² (Mościsko), a w zlewniach od 300 do 700 km² wahają się od 27 (Łazany) do 31 dm³·s⁻¹·km⁻² (Krasków).

Pogórze Zachodniosudeckie charakteryzuje się spływami ($q_{50\%}$) ok. 237 dm³·s⁻¹·km⁻² w zlewniach < 100 km². W zlewniach obejmujących powierzchnie od 100 do 300 km² wahają się od 51 (Rzymówka) do 124 dm³·s⁻¹·km⁻² (Porajów) i dla zlewni > 700 km² od 11 (Zgorzelec) do 59 dm³·s⁻¹·km⁻² (Nowogrodzic), (tab. 2).

Spływy jednostkowe wielkiej wody stuletniej ($q_{1\%}$) w Sudetach Środkowych i Wschodnich w badanym wieloleciu (1971–2000) osiągały wartości w zlewniach < 100 km² od 816 (Bystrzyca Kłodzka na Bystrzycy) do 3166 dm³·s⁻¹·km⁻² (Wilkanów). W zlewniach o powierzchni od 100 do 300 km² kształtowały się w przedziale od 1020 (Tłumaczów) do 1952 dm³·s⁻¹·km⁻² (Żelazno), a w zlewniach > 500 km² od 608 (Gorzuchów) do 1017 dm³·s⁻¹·km⁻² (Kłodzko). W Sudetach zachodnich w zlewniach < 100 km² spływy jednostkowe ($q_{1\%}$) osiągały wartości z przedziału od 1071 (Bukówka) do 1972 dm³·s⁻¹·km⁻² (Barcinek). Mniejsze wartości spływów obliczono dla zlewni od 100 do 300 km², gdzie wahały się od 613 (Jelenia Góra na Kamiennej) do 885 dm³·s⁻¹·km⁻² (Kamienna Góra). W zlewniach o powierzchni > 500 km² zawierały się w granicach od 399 (Pilchowice) do 534 dm³·s⁻¹·km⁻² (Jelenia Góra na Bobrze). Przedgórze Sudeckie w badanym wieloleciu charakteryzowało się, w zlewniach o powierzchni od 100 do 300 km², spływami od 194 (Białobrzezie) do 432 dm³·s⁻¹·km⁻² (Mościsko). Natomiast w zlewniach obejmujących obszar od 300 do 700 km² spływy wahały się od 555 (Krasków) do 1308 (Łazany). Spływy jednostkowe o p = 1% na Pogórzu Zachodniosudeckim w zlewniach > 100 km² wynosiły 2307 dm³·s⁻¹·km⁻² (Miřsk). W zlewniach od 100 do 300 km² wahały się od 565 (Ostróžno) do 925 dm³·s⁻¹·km⁻² (Zgorzelec Ujazd). Znacznie mniejsze wystąpiły na obszarze zlewni o powierzchni od 300 do 700 km², gdzie osiągały wartości z przedziału od 371 (Porajów) do 653 dm³·s⁻¹·km⁻² (Rzymówka). W zlewniach powyżej 700 km² spływy jednostkowe wahały się od 365 (Zgorzelec Ujazd) do 526 dm³·s⁻¹·km⁻² (Nowogrodzic), (tab. 2).

Najwyższy spływ jednostkowy wody stuletniej określono z materiałów statystycznych dla Wilkanowa na rzece Wilczce (dopływ Nysy Kłodzkiej) $q_{1\%} = 3166$ dm³·s⁻¹·km⁻² (A = 35,1 km²).

Z analizy zależności przepływów prawdopodobnych p = 50% i p = 1% z powierzchnią zlewni (A) wynika, że dla badanego obszaru współczynnik korelacji (r) wynosi dla WQ_{50%} i WQ_{1%} r = 0,65. Na obszarze poszczególnych jednostek fizyczno geograficznych współczynnik r wahał się od 0,16 do 0,99 (tab. 3).

Dyskusja

Natężenie erozji wodnej w Polsce w poszczególnych latach może być różne. Na niżu duże znaczenie ma przebieg tajania, a w górach – suma opadów. Zagrożenie spływem roztopowym w górach zwykle nie powoduje zagrożenia erozyjnego. Duży wpływ na przebieg tajania śniegu wywiera wystawa zbocza oraz porasta-

jące je krzewy i drzewa, które w górach zajmują znaczne powierzchnie. Natomiast największe zagrożenie erozyjne powodują deszcze letnie, szczególnie częste i długotrwałe [ZIEMNICKI 1978].

Tabela 3; Table 3

Współczynniki korelacji i równania regresji liniowej $WQ_{p\%} = f(A)$
Correlation coefficients and linear regression equation $WQ_{p\%} = f(A)$

Region geograficzny Geographical region	WQ _{30%}		WQ _{1%}	
	współczynnik korelacji (r) correlation coefficient (r)	równanie equation	współczynnik korelacji (r) correlation coefficient (r)	równanie equation
Sudety Środkowe i Wschodnie	0,86	$y = 0,0703x + 6,507$	0,9	$y = 0,9304x + 80,992$
Sudety Zachodnie	0,88	$y = 0,051x + 14,137$	0,96	$y = 0,835x + 76,774$
Przedgórze Sudeckie	0,99	$y = 0,0251x + 3,3117$	0,78	$y = 0,1504x + 188,86$
Pogórze Zachodniosudeckie	0,16	$y = 0,064x + 26,005$	0,97	$y = 0,3293x + 83,33$
Sudety z Przedgórzem Sudeckim	0,65	$y = 0,0252x + 17,822$	0,65	$y = 0,2417x + 174,27$

Nadmiar wody z deszczów ulewnych i nawałnych, który nie został zatrzymany przez rośliny i nie wsiąknął w glebę, spływa po terenie nachylnym po stoku w dół. Jest to spływ powierzchniowy. Spływy z deszczów ulewnych i nawałnych powodują wezbrania, które niekiedy przechodzą w powódzie. W czasie wezbrań występują w dorzeczeniach zmywy powierzchniowe i rozmywy liniowe [PROCHAL 1987].

Wysokie opady o charakterze rozlewnym wzmagają gwałtowność odpływu i powodują denudacyjne procesy stokowe. Obszarem nawiedzonym przez deszcze o charakterze rozlewnym powodującym niekiedy katastrofalne powódzie są Sudety Zachodnie (dorzecze Bobru i Kwisy) [DUBICKI 2001]. Potwierdzają to również obliczone spływy jednostkowe wielkich wód letnich ($q_{50\%}$) w badanym wieloleciu (1971–2000). Obliczone wartości spływów jednostkowych o prawdopodobieństwie przewyższenia $p = 50\%$ w Sudetach Środkowych i Wschodnich ($41\text{--}174 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$) są niższe niż w Sudetach Zachodnich ($51\text{--}339 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$). Znacznie większe spływy jednostkowe występują również na Pogórzu Zachodniosudeckim ($11\text{--}237 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$) niż na Przedgórzu Sudeckim ($24\text{--}55 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$). Natomiast opady typu nawałnego najczęściej obserwowane są w Sudetach Środkowych i Wschodnich oraz na Pogórzu Zachodniosudeckim [DUBICKI 2001]. Znajduje to swoje odbicie w obliczonych wartościach przepływów maksymalnych o $p = 1\%$, na podstawie których można stwierdzić, że w niektórych przekrojach wartości zaobserwowane znacznie przekraczają obliczone przepływy prawdopodobne ($WQ_{1\%}$). Ma to głównie miejsce w dorzeczu Nysy Kłodzkiej gdzie przepływy w roku 1997 znacznie przewyższają $WQ_{1\%}$ zarejestrowane na wodowskazie, tj.: Międzylesie, Wilkanów, Bystrzyca Kłodzka, Łądek Zdrój, Żelazno, Szalejów Dolny oraz na Pogórzu Zachodniosudeckim, tj.: Świerzawa, Sieniawka, Nowogrodziec, Zgorzelec. Ponadto obliczone spływy jednostkowe wielkiej wody stuletniej są znacznie wyższe w Sudetach Środkowych i Wschodnich ($608\text{--}3166 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$) ze średnim spadkiem zlewni od 1,9 do 14,5% niż w Zachodnich ($399\text{--}1972 \text{ dm}^3 \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{km}^{-2}$) o spadku 1,4 do 8,9%. Natomiast na Przedgórzu Sudeckim są niż-

sze ($194\text{--}1308 \text{ dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$) przy spadku $0,67\text{--}2,2\%$ niż na Pogórzu Zachodniosudeckim ($365\text{--}2307 \text{ dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$) przy spadku $1,3\text{--}4,73\%$.

Mocne związki korelacyjne ($r > 0,9$) pomiędzy przepływami prawdopodobnymi a powierzchnią zlewni w badanym wieloleciu, uzyskano dla wielkich wód letnich na obszarze Przedgórz Sudeckiego i dla wielkiej wody stuletniej na terenie Sudetów i Pogórza Zachodniosudeckiego.

Wnioski

1. Znacznie wyższe potencjalne zagrożenie spływami wielkich wód letnich ($q_{50\%}$) występuje w Sudetach Zachodnich niż w Sudetach Środkowych i Wschodnich.
2. Najwyższe spływy jednostkowe wielkiej wody stuletniej ($q_{1\%}$) wystąpiły w Sudetach Środkowych i Wschodnich oraz na Pogórzu Zachodniosudeckim, które związane są głównie z występującymi tam deszczami nawalnymi i dużymi spadkami terenu.
3. Obliczona wartość współczynnika korelacji $r = 0,65$ dla badanego obszaru potwierdza, że badane zmienne ($WQ_{1\%} = f(A)$ i $WQ_{50\%} = f(A)$) są współzależne.

Literatura

BYCZKOWSKI A. 1996a. *Hydrologia*. T. 1, PWRiL Warszawa: 309–353.

BYCZKOWSKI A. 1996b. *Hydrologia*. T. 2, PWRiL Warszawa: 170–216.

DUBICKI A. 2001. *Katastrofalne opady deszczu w wybranych obszarach Sudetów i ich przedpolu*, w: *Dynamika obiegu wody w zlewniach rzecznych*. Praca zbiorowa pod red. Jerzego Jaworskiego i Jerzego Szkutnickiego, IMGiW Warszawa: 77–91.

OLEARCZYK D. 2001. *Regionalne zależności przepływów maksymalnych w dorzeczu górnej i środkowej Odry*. Zesz. Nauk. AR we Wrocławiu 412: 159–186.

OZGA-ZIELIŃSKA M., BRZEZIŃSKI J., OZGA-ZIELIŃSKI B. 1999. *Zasady obliczania największych przepływów rocznych o określonym prawdopodobieństwie przewyższenia przy projektowaniu obiektów budownictwa hydrotechnicznego. Długie ciągi pomiarowe przepływów*, w: *Hydrologia i Oceanologia*. IMGiW Warszawa: 9–32.

PROCHAŁA J. 1987. *Podstawy Melioracji Rolnych*. Praca zbiorowa pod red. J. Prochała. PWRiL Warszawa: 264–314.

RADCZUK I., TOKARCZUK T., MŁOSTEK E., MORDALSKA H. 2000. *Ocena przepływów miodajnych i kontrolnych w Sudetach*. Zesz. Nauk. AR we Wrocławiu 387: 87–102.

ZIEMNICKI S. 1978. *Ochrona gleb przed erozją*. PWRiL Warszawa: 7–53.

Słowa kluczowe: przepływy maksymalne, spływy jednostkowe, prawdopodobieństwo wystąpienia wezbrania, związki regionalne, Sudety

Streszczenie

W pracy przeanalizowano przebieg maksymalnych spływów jednostkowych na obszarze Sudetów i Przedgórze Sudeckiego w 34 wybranych zlewniach cząstkowych. Dla wyznaczonego obszaru, metodą największej wiarygodności, obliczono w wieloletniu 1971–2000 prawdopodobieństwo przewyższenia zwyczajnej wielkiej wody letniej ($WQ_{50\%}$) i wody stuletniej ($WQ_{1\%}$). Z przeprowadzonej analizy wynika, że znacznie wyższe potencjalne zagrożenie spływami wielkich wód letnich ($q_{50\%}$) występuje na obszarze Sudetów Zachodnich, gdzie $q_{50\%}$ wahało się od 51 do 339 $\text{dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$, niż w Sudetach Środkowych i Wschodnich (41–174 $\text{dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$). Najwyższe wartości spływów wody ($q_{1\%}$) stuletniej obliczono w Sudetach Środkowych i Wschodnich, gdzie wahały się od 608 do 3166 $\text{dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$. Uzyskany związek korelacyjny ($r = 0,65$) pomiędzy powierzchnią zlewni (A), a przepływem $WQ_{1\%}$ i $WQ_{50\%}$ potwierdza, że badane zmienne na tym obszarze są współzależne.

VARIABILITY OF MAXIMUM SURFACE RUNOFFS IN THE SUDETY AND PRZEDGÓRZE SUDECKIE

Mariusz Adynkiewicz-Piragas

Institute of Meteorology and Water Management, Wrocław

Key words: annual flood, surface flow, flood probability, regional relationship, Sudety

Summary

In the paper the pattern of maximum surface runoff in 34 selected subcatchments in the Sudety and Przedgórze Sudeckie is presented. The exceedance probability of maximum discharges $Q_{50\%}$ and $Q_{1\%}$ for the summer season from the period of 1971–2000, was determined using the likelihood method. Analysis of results indicated that a considerably higher potential danger of surface runoff in the summer season ($q_{50\%}$) occurs in the Western Sudety, where $q_{50\%}$ varies from 51 to 339 $\text{dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$, than in the Middle Sudety and Eastern Sudety ($q_{50\%}$ varies from 41 to 174 $\text{dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$). The highest values of the surface runoff $q_{1\%}$ were calculated in Middle Sudety and Eastern Sudety within the range of 608–3166 $\text{dm}^3\cdot\text{s}^{-1}\cdot\text{km}^{-2}$. Correlation coefficient ($r = 0.65$) between the catchment area (A) and discharges $Q_{1\%}$ and $Q_{50\%}$ confirm the variables dependence.

Dr inż. Mariusz Adynkiewicz-Piragas
Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej
ul. Parkowa 30
51-616 WROCLAW
e-mail: mariusz_adynkiewicz-piragas@imgw.pl